

Celostátní seminář „Výchova dětí a mládeže k manželství a rodičovství“

Na jaře letošního roku uspořádala Československá a Slovenská sociologická společnost celostátní seminář na téma *Výchova dětí a mládeže k manželství a rodičovství*. Seminář byl společnou akcí sekcí sociologie rodiny a sociologie mládeže a byl organizován ve spolupráci s Ústředním výborem Československého svazu žen. Sama organizace semináře předznamenala výrazný interdisciplinární charakter celé akce. Záměrem bylo konfrontovat teoretické poznatky o současném stavu i perspektivách výchovy k manželství a rodičovství s praktickými zkušenostmi s jejich realizací ve společenských organizacích i ve sdělovacích prostředcích. Uspořádání akce vzbudilo značný ohlas mezi sociology, ale i pedagogy, pediatry, psychology, pracovníky manželských a předmanželských poraden i pracovníků řídicích orgánů a společenských institucí. Interdisciplinární charakter akce se projevoval nejen v obsahové rozmanitosti přednesených příspěvků, ale především ve věcné, kritické a mnohdy značně bouřlivé diskusi. Celkem se semináře účastnilo přes sedmdesát pracovníků. V jeho průběhu bylo předneseno více než 20 referátů a diskusních příspěvků.

V úvodu vystoupila G. Žilinská, tajemnice Ústředního výboru Československého svazu žen. Podtrhla společenský význam rodiny, její dynamický vývoj v závislosti na rozvoji společnosti, a proto i nezbytnost zvýšit dosavadní úroveň výchovy k manželství a rodičovství v rodině, škole, státních institucích i společenských organizacích. Podrobněji hovořila o obsahové koncepci této výchovy v Československém svazu žen. H. Entlerová, tajemnice Ústředního výboru Socialistického svazu mládeže hovořila o *činnosti organizací SSM a PO SSM ve výchově k manželství a rodičovství*. Zdůraznila nutnost věnovat větší zájem řešení každodenních starostí mladých lidí. Zejména bytová situace je trvajícím problémem, stále naléhavější jsou sociální problémy studentských manželství. V těchto oblastech je nezbytné aktivizovat organizace SSM, aby využívaly všech dostupných možností ke zlepšení životních podmínek mladých rodin.

Velkou pozornost a značnou diskusi vyvolalo vystoupení prof. Švejcara, který hovořil o zásadním významu mateřské péče o děti raného věku. Hluboké teoretické i klinické znalosti pediatrie a bohaté životní zkušenosti dovolily prof. Švejcarovi formulovat značně *kritické stanovisko k současným možnostem zaměstnaných matek dobře vychovávat děti* a svým působením rozvíjet celou rodinu. Pohled pediatra vyústil na druhé straně ve značně zjednodušený názor o možnostech rychlého a bezrozporného řešení naznačených problémů. Vystoupení vzbudilo velký ohlas zejména u účastnic semináře, které se ve své každodenní práci dostávají do přímého kontaktu s problémy zaměstnaných matek a jejich rodin. Je zřejmé, že vědomí o nedostatečném řešení obtíží ve způsobu života zaměstnaných matek je v naší společnosti velmi živé.

První tematická část semináře byla zaměřena na teoretické otázky koncepce výchovy k manželství a rodičovství. L. Macháček (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava) ve svém vystoupení hovořil o *nedocenení společenského významu výchovy k manželství a rodičovství*. Podle jeho názoru by bylo vhodné vytvořit podobný poznávací nástroj, jakým je sociálně-profesionální orientace mládeže. Autor jej pracovním nazval manželsko-rodičovská orientace. Zaměřil se na podstatné vztahy mezi oběma typy přípravy mládeže, které vyplývají především z mnohostranných a složitých vztahů rodiny na sociálně ekonomický rozvoj společnosti.

K. Vida (Vysoká škola politická ÚV KSČ, Bratislava) se zabýval *sociální problematikou výchovy mládeže k manželství a rodičovství*. Obecné filozofické otázky (význam sociální sféry v životě společnosti, pojetí člověka jako biopsychosociální bytosti) aplikoval na problematiku rodinného života. Na jejich základě vymezil hlavní úkoly výchovy k manželství a rodičovství. Jde zejména o utváření správných představ o současně rodině, formování postojů a rozvíjení sociálních faktorů, které ovlivňují její způsob života.

M. Tejová (Výzkumný ústav pedagogický, Bratislava) se věnovala *vymezení cílů a obsahu výchovy k manželství a rodičovství ve vztahu k jednotlivým vědám*. Každá z vědních disciplín, které spolupůsobí ve výchově k manželství a rodičovství, formuluje také určité cíle, které jsou z hlediska celého obsahu parciální. Podle názoru autorky je výchova k manželství a rodičovství především morální výchovou a tomuto pojetí by mělo odpovídat i začleňování poznatků jednotlivých vědních disciplín do celého systému. Proto je nezbytné akcentovat především pozitivní mravní výchovu, která povede k formování osobnosti s vysokou mravní kulturou.

B. Kraus (Pedagogická fakulta, Hradec Králové) se pokusil o *hodnocení současného stavu výchovy k manželství a rodičovství na školách*. Podle zásad ministerstva školství, které vstoupily v platnost v roce 1972, je výchova rozdělena do etap podle věkových kategorií dětí a mládeže. Na základních školách je zřejmá nekoordin-

novanost a jistá nahodilost výchovy, která netvoří ucelený systém. Situace na středních školách je ještě složitější. Učitelé na tuto výchovu zpravidla nejsou připravováni, často jde pouze o jednorázové přednášky či besedy s lékaři. Výchova k manželství a rodičovství se stala jednou ze specializovaných složek výchovy, při níž jsou především předávány odborné informace a praktické pokyny k chování. Do pozadí ustupuje sama podstata věci — nedělitelnost výchovy a potřeba formovat kladné charakterové vlastnosti člověka.

Druhá tematická část semináře byla věnována problematice rodiny ve společnosti. M. Mrkosová (Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha) charakterizovala *základní tendence v teoretickém i metodologickém pojetí sociologického výzkumu rodiny*. Dále se zaměřila na podstatné rozpory ve společenském postavení této instituce. Pozornost věnovala zejména trvajícimu napětí mezi společenským významem biologické a výchovné funkce rodiny a faktickou dominancí její ekonomické funkce. Poukázala na vnitřní rozpornost reprodukce životní úrovně, která je předpokladem i bariérou rozvoje náročnějších aktivit, kultivace partnerských a rodičovských vztahů.

O. Plávková (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava) se zaměřila na *teoreticko-metodologické otázky sociologického výzkumu upevňování rodiny*. Poukázala na základní východisko, jímž je marxisticko-leninská koncepce vzniku a uspokojování potřeb jako předpokladu rozvoje osobnosti člověka. Tento přístup umožňuje analýzu formování sociálních kvalit subjektů v rodinném prostředí v kontextu vzájemně působících vnějších vlivů. Při výzkumu je nezbytné věnovat pozornost podstatným rozporům v procesech upevňování rodiny. Jde jednak o rozpor mezi způsoby jednání a ve vědomí lidí, dále o rozpor mezi skupinovými hodnotami a normami rodiny a individuální potřebou rozvoje.

Otázkám stability rodiny se blíže věnovala M. Piscová (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava). Autorka vedle stability manželství (vyplývající z faktu jeho trvání) považuje za závažnou též jeho kvalitu, kterou chápe jako subjektivní hodnotu partnerského vztahu. Na průniku obou pojmů charakterizovala čtyři základní typy manželství, jejich společenský i individuální význam a možnosti společnosti účinně upevňovat současnou rodinu.

P. Guráň (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava) se zaměřil na *rozvodové klima* v kontextu výchovy k manželství a rodičovství. V důsledku neodborné prezentace sociologických poznatků o vývoji rozvodovosti a nedostatečného poznání důsledků rozvodu může docházet k vytváření prorozvodového klimatu. Autor se dále zabýval třemi typy manželských vztahů z hlediska zvýšeného rizika rozvodu v mladé rodině. Prvním z nich je mladý pár, který se rozhodl pro stavbu rodinného domku, druhým mladá rodina na sídlišti a třetím skupina „individualistů“, kteří nejsou schopni dosáhnout zájmového konsensu v manželském soužití.

K problematice *výchovy k manželství a rodičovství v současné rodině* hovořila E. Rendlová (Právnická fakulta UK, Praha). Nutnost zprostředkovat mladé generaci sumu odborných poznatků z nejrůznějších vědních disciplín vede k akcentaci vzdělávacích obsahů v této výchově. Do pozadí ustupuje její pojetí jako praktické činnosti, která může být uskutečněna pouze rodinou. Je proto potřebné vytvořit rodině dostatečné podmínky i časový prostor k tomu, aby se mohla ve větší míře zaměřit také na formování žádoucích dovedností, postojů a hodnot mladé generace, které pozitivně ovlivní stabilitu jejich budoucích rodin.

V. Haberlová (Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce, pobočka Praha) informovala o *základních výsledcích výzkumu mladých manželství po pěti letech*. Pozornost věnovala zejména analýze životních podmínek, dělby činností v domácnosti a úrovni demokratizace partnerských vztahů. V závěru charakterizovala pozitivní i negativní změny, k nimž v rodině dochází s narozením prvního dítěte.

Psychologický pohled na otázky související s výchovou k manželství a rodičovství byl reprezentován zejména *analýzami mužských a ženských rolí v rodině*. J. Kotásková (Psychologický ústav ČSAV) hovořila o vývoji těchto rolí v dětství, dospívání a dospělosti. Pojetí rodičovských rolí je důležitou složkou formování osobnosti, která se vytváří již od předškolního věku. Současný vývoj rodiny oslabuje především otcovské a obecně maskulinní role a problematizuje vyhraněnost rolí vůbec (uni-sex, feminizace školství ap.). Příbuznému tématu byl věnován příspěvek E. Šimové (Filozofická fakulta UPJŠ, Prešov). Již děti předškolního věku v naprosté většině zřetelně identifikují role v rodině. Jejich schopnost určit podle chování rolí matky a otce pozitivně koreluje s mírou péče o děti a schopností rodičů ke vzájemné kooperaci.

Dalším psychologicky laděným příspěvkem byla informace S. Holíkové (Sociálně ekonomický ústav ČSAV, Ústí nad Labem) o výzkumné sondě zaměřené na *analýzu rodinného prostředí v době přechodu dětí ze základního na vyšší typ školy*. Vý-

sledky ukázaly na určité podcenění emocionální složky výchovy ze strany rodičů. Změna školy zákonitě znamená podstatnou změnu celého života dítěte a riziko psychosociální izolace v novém prostředí. Tak se v prvním období u dětí zvyšuje potřeba pozitivních emocionálních vztahů s rodinou. Značná část rodičů však této potřebě nerozumí a u dospívajících roste riziko hledání náhradních emocionálních vazeb v nevhodných vrstevnických skupinách a předčasných sexuálních zkušenostech s následným „útekem do manželství“.

J. Tošner (Oddělení sociálních metod seznamování Správy sociálních služeb NVP, Praha) informoval o *sociologické analýze klientely bez partnerských vztahů*. Přes vysoký podíl osob bez partnerských vztahů existuje v naší společnosti značné riziko osamělosti. Věková struktura mužů a žen hledajících životního druhu je značně nesourodá a ani představy o vhodné úrovni vzdělání či počtu závislých dětí neodpovídají reálné skladbě skupiny osamělých.

Třetí tematický blok sdružoval vystoupení, která informovala o praxi výchovy k manželství a rodičovství. Z. Hajná (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Praha) se zaměřila na *zhodnocení podílu Českého svazu žen v celospolečenské koncepci výchovy k manželství a rodičovství*. Informovala o hlavních záměrech organizovaných akcí i jejich struktuře. Vedle pozitivních zkušeností upozornila i na některé problémy. M. Harineková (Pedagogická fakulta, Nitra) zhodnotila *zkušenosti Slovenského svazu žen* v této oblasti. Hovořila zejména o tzv. malé rodinné škole, které se v minulém roce účastnilo téměř dvacet tisíc mladých lidí. S. Chudinová (Slovenský svaz žen, Košice) informovala o *klubech mladých rodičů*, které jsou organizovány při mateřských školách.

V. Kobylková (Ústav pro výzkum veřejného mínění při FSÚ, Praha) podala stručnou informaci o *výzkumu zaměřeném na působení rodiny ve výchově k manželství a rodičovství*. V názorech dotázaných převažuje mínění o nedostatečnosti rodinné přípravy na manželství a rodičovství. Situaci by zlepšil především odpovědnější postoj celé společnosti k rodině a manželství. Názory na schopnost rodiny přispět k této výchově jsou v menšině, škole je připisován minimální význam. Vcelku je přiznávána povinnost rodičů zasvěcovat děti do dělby rolí a rodinné ekonomiky. Postoje k sexuální výchově a antikoncepci jsou velmi rozpačité. Rodiče zde vítají pomoc lékaře.

J. Hudeček (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) seznámil účastníky se záměrem realizovat *výzkum sexuálního chování*, který navazuje na podobnou akci provedenou v NDR a umožní tedy mezinárodní srovnání. J. Toman (Pedagogická fakulta UK, Praha) hovořil o *výchově k manželství a rodičovství u narušené mládeže*. Toto téma je předmětem speciální pedagogiky, neboť mládež vyžadující zvláštní péči zpravidla pochází z narušených rodin a její postoje vůči rodině jsou značně negativní.

Součástí semináře byl kulatý stůl, na nějž byli pozváni výkonní pracovníci sdělovacích prostředků, kteří se blíže věnují tématu rodiny a výchovy k manželství a rodičovství. V diskusi byl zastoupen Československý rozhlas, Vlasta, Rudé právo, Rodina a škola, dále Slovenka, Smena, Mladé rozlety a maďarsky psaný časopis Nő. Pracovníci sdělovacích prostředků stručně informovali o obsahové náplni své práce a jejím čtenářském a posluchačském ohlasu. Vyjádřili potřebu intenzivnějšího kontaktu s odborníky, kteří se touto problematikou zabývají.

Jednání semináře potvrdilo společenskou závažnost výchovy k manželství a rodičovství a nezbytnost jejího dalšího prohlubování. Ozřejmilo také řadu závažných problémů v této oblasti. Výchova k manželství a rodičovství je institucionalizovaným systémem, jemuž naše společnost věnuje trvalou pozornost od počátku sedmdesátých let.

Celospolečenská koncepce výchovy k manželství a rodičovství je závažným a potřebným programem. Seminář dokumentoval skutečnost, že sociologie rodiny a mládeže zatím této výchově věnuje pouze okrajovou pozornost. A to spíše v podobě požadavků a kritických výhrad a méně již ve formě pomoci při zhodnocování dosavadních zkušeností, formulaci cílů a metod. Výchova k manželství a rodičovství by měla zaujmout významnější místo v sociologickém výzkumu.

Eliška Rendlová